

SELAHATTİN ENİS'İN ROMANLARINDA ENGELLİLER VE ENGELLİLİK

DISABLED PEOPLE AND DISABILITY IN THE NOVELS OF SELAHATTİN ENİS

Aydın GÜLER*

ÖZ: 1892-1942 yılları arasında yaşamış olan Selahattin Enis Atabeyoğlu, genç yaşlarda başladığı edebî hayatına sekiz roman ve bir hikâye kitabı sığdırmıştır. Bunların yanı sıra *Piyano*, *Resimli Kitap*, *Keşkeşan*, *Rübab*, *Kaplan* gibi pek çok dergide yazılarını ve hikâyelerini yayımlamıştır. Bu çalışmada Selahattin Enis'in romanları incelenerek engelliliğin romanlardaki görünümü ve engelli karakterlerin romanlardaki rolü değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın yapılması için Selahattin Enis'in *Neriman*, *Sara*, *Zaniyeler*, *Cehennem Yolcuları*, *Orta Malı*, *Ayarı Bozuklar*, *Endam Aynası* ve *Mahalle* adlı romanları içerik analizi yöntemiyle okunmuş, engelli karakterler tespit edilerek adı geçen romanlarda kurguya katkıları vurgulanmıştır. *Zaniyeler*, *Cehennem Yolcuları*, *Orta Malı*, *Ayarı Bozuklar* ve *Mahalle* romanlarında engelli karakterler tespit edilmiştir. Ancak Selahattin Enis, her romanda engelli karakterlerine farklı tarz ve yoğunluklarda yer vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Selahattin Enis, metin analizi, engelli roman karakterleri.

ABSTRACT: Selahattin Enis Atabeyoğlu, who lived between the years 1892 and 1942, has packed eight novels and one story book into his literary life, which he started at a young age. In addition to these, he published his writings and stories in many magazines such as *Piyano*, *Resimli Kitap*, *Keşkeşan*, *Rübab*, *Kaplan*. In this study, Selahattin Enis's novels are analysed and the appearance of disability in novels and the role of disabled characters in novels are evaluated. In order to carry out this study, Selahattin Enis's novels *Neriman*, *Sara*, *Zaniyeler*, *Cehennem Yolcuları*, *Orta Malı*, *Ayarı Bozuklar*, *Endam Aynası* and *Mahalle* were read with the content analysis method, disabled characters were identified and their contributions to the fiction in the novels were emphasised. Disabled characters were identified in the novels *Zaniyeler*, *Cehennem Yolcuları*, *Orta Malı*, *Ayarı Bozuklar* and *Mahalle*. However, Selahattin Enis included disabled characters in each novel in different styles and intensities.

Keywords: Selahattin Enis, text analysis, disabled novel characters.

Giriş

Selahattin Enis (1892-1942), hem kendi dönemi içerisinde hem de genel anlamda Türk edebiyatının ihmal edilmiş romancılarından. Selahattin Enis'in romanları ve öyküleri Türk toplumunun acı gerçeklerini bazen abartılı bir şekilde de olsa açık ve çarpıcı bir şekilde işlemiştir.

Selahattin Enis, Cevat Fehmi'nin kendisiyle yaptığı bir mülakatta şiir ve edebiyat hevesinin yedi yaşında başladığını ifade etmiştir (Ecevit, 2019:

* Araş Gör. Dr.-Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Balıkesir-aydinguler@balikesir.edu.tr (Orcid: 0000-0002-2530-8170)

13). Henüz on yedi yaşındayken ilk roman denemesi olan *Neriman*'ı kaleme almıştır. 1912 yılından sonrasında ise yazı hayatını gazetecilikle desteklemiştir.

Selahattin Enis'in sanat anlayışını oluşturan birkaç önemli faktör vardır ki bunların ilki Selahattin Enis'in asıl mesleği olan gazeteciliktir. Gazetecilik, ona bir başka İstanbul'u görmesini sağlamış adi olaylardan edebî ve estetik tartışmalara kadar pek çok yazının onun kaleminden geçmesini sağlamıştır. Romanlarındaki tasvirlerde görülen canlılığın sebeplerinden biri olarak da gazeteciliği göstermek mümkündür. Zira gazeteciliğin düsturu olan "ne, ne zaman, nerede, nasıl, neden ve kim" sorularının karşılığı bu tasvirlerde büyük oranda görülmektedir.

Selahattin Enis'in sanatını etkileyen başka bir etmen de Servet-i Fünun edebiyat anlayışıdır. Tevfik Fikret'te, Cenap Şahabettin'de görülen santimentalizmle zaman zaman roman karakterlerinde de karşılaşmaktadır. Bu bağlamda Selahattin Enis'in yakın dostlarından olan Cevat Fehmi de "Tekrarlamaktan bıkmadığımız hülyamız ihtiyarladığımızda bir çiftliğe çekilmektir. Radyosu olmayan, gazete ve kitap yüzü görmeyen bir çiftlik..." (Başkut, 1942: 51) cümleleriyle bu santimentalizmi ve dünyaya karşı tahammülsüzlüğü vurgulamaktadır. Gerçekten de bu düşüncelerin bir izdüşümü olarak *Cehennem Yolcuları*'nda Yakup ve Necla çifti Bostancı'ya; *Endam Aynası*'nda Mahmut ve Nebahat ise Kanlıca'ya çekilmiştir. Selahattin Enis kendi zihnindeki insanlardan kaçış düşüncesini roman karakterlerine uygulamıştır.

Selahattin Enis'in romancılığını inşa eden temel etken ise natüralizmdir. Selahattin Enis'in ilk yazılarının bazıları *Piyano* dergisinde çıkmış ve bu derginin edebi müdürlüğünü Bekir Fahri yapmıştır. Bu konuda Cevdet Kudret de dönemin önemli 'Zolacı'larından Bekir Fahri'nin Selahattin Enis'i etkilediğini işaret etmektedir (Cevdet Kudret, 1978: 231). Bu iddiayı Şehabettin Süleyman da *Nevsâl-i Millî*'de yayımladığı *Salâhattin Enis Bey* başlıklı yazısında Selahattin Enis'in temiz olmayan şeylere gösterdiği ilgiye ve bir insan naaşını veya dilencinin başından iç çamaşırına kadar her şeyi tiksinsiz göstermekten veya seyretmekten çekinmediğini ve dolayısıyla eserlerinin pek çoğunda bunları yansıttığını ifade eder (Şehabettin Süleyman, 1330:212). Ayrıca Selahattin Enis'in arkadaşı Halit Fahri de onu Hüseyin Rahmi'den sonra en kuvvetli realist romancı olarak işaret etmektedir (Ozansoy, 1942: 52).

Benzer bir şekilde aynı vurguyu Alangu ve Ertop da yapmaktadır. Alangu, Selahattin Enis'in üslubuyla ilgili yaptığı bir değerlendirmede yazarın madde dünyası ve sosyal çevrenin insan ruhu ve davranışları üzerindeki etkilerini yaşadığı devrin modasının dışında mizahî değil acı bir hiciv yoluyla anlattığını işaret ederek Selahattin Enis'in gösterdiği natüralist tavrı vurgulamıştır (Alangu, 1968: 42). Ertop ise Cumhuriyet romanını incelerken Türk romanının gerçekliğe doğru evrilisinde nihilizme açık

kişiliğiyle romanlarına yansıyan kötümser bir gerçekçiliğe sahip Selahattin Enis'in romanlarının ilgi çekici olduğunu ifade etmektedir (Ertop, 1964: 42).

Ne var ki yazarın natüralizme gösterdiği bu bağlılık zaman zaman aşırıya da kaçmıştır. Selahattin Enis'in aşırıya kaçtığı konuların başında kadınlar ve kadın karakterler gelmektedir. Romanlarında da görüldüğü gibi Selahattin Enis, yaptığı sosyal eleştirilerin büyük bir kısmını kadın karakterler üzerinden yürütmüştür. Bu yüzden de sert eleştirilerin hedefi olmuştur. Bu eleştirilerden birisi Salih Fuat'a aittir ki Salih Fuat *Açık Mektup* başlıklı yazısında Selahattin Enis'e tabiatın en güzel eseri olan kadınları ayaklar altında görmekten üzümlü üzülmeyeceğini sorduktan sonra tabiatın böyle güzel eserlerinin ayaklar altına alınmaması gerektiğini onun yerine övgüyle karşılanıp korunmaları gerektiğini ifade etmektedir (Salih Fuat, 1336: 46-47).

Selahattin Enis'in edebî üslubu, kendisine yakıştırılan kadın düşmanlığı ve buna benzer çeşitli nedenler Selahattin Enis'in ölümünden sonra eserlerinin adeta unutulmasına neden olmuştur. Necatigil de Selahattin Enis'e dair benzer bir tespitle Selahattin Enis'in ölümüyle eserlerinin de karanlığa gömülmüş bir romancı olduğunu işaret etmektedir (Necatigil, 2006: 69).

1.Engeller ve Engellilik Üzerine Genel Bir Bakış

Edebiyatın kaynağı insan ve toplum olduğuna göre insana ve topluma dair sorunların veya konuların da edebiyatın bir parçası olması makul ve gerekli bir durumdur. Bu bakımdan edebiyatın tarihle, coğrafya ile ilişkisi olduğu gibi psikoloji, sosyoloji ve tıp bilimleri ile ilintili olması da oldukça doğal ve normaldir.

Edebiyatta hastalık veya engellilik Uraldının deyişiyle ürettiği acı, ıstırap, düşünlük, yalnızlık, hayal kırıklığı, ümit, ümitsizlik, merhamet gibi duygularla alabildiğine zengin bir yazın alanı oluşturmaktadır (2015: 101). Yine aynı bakış açısıyla karakterlerin geçirdikleri hastalıklar veya sahip oldukları engeller onlara dair daha fazla betimleme yapma ve kurguya farklı derinlikler ekleme yönünde de yeni ihtimallere kapı açmaktadır. Bu minvalde Halide Edip, Peyami Safa gibi yazarlar, yazdıkları zaman dilimindeki toplumsal aksaklıkları ve problemleri anlatırken çeşitli hastalıkları ve engellilikleri kullanarak hastalık ve engelliliği bir eleştiri vasıtası hâline getirirler. (Yıldırım Bayrakçı, 2021: 2801).

Bilindiği gibi engellilik, insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahiptir. Bu durumun tanımlanması ve betimlenmesi de pek çok terimin, kavramın ve anlayış farklılıklarının bir arada düşünülmesini gerektirmektedir. Engelliği işaret eden temel kavramlar özürlü, sakat, malul gibi sözcüklerdir. Türkçe Sözlük'te engellilik

“Birbirine bir hayli yakın anlama sahip olan bu kavramlar bütüncül bir bakışla doğuştan ve sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama

ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kişi veya kişiler” (URL1) olarak tanımlanmıştır.

T.C. Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı'nın 2010 yılındaki açıklaması ise engellilerin

“Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve koruma ve bakım, rehabilitasyonluk, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” (Demir, 2022: 48-49) olduklarına dikkat çekmektedir.

Engelliliğin tıbbi açıdan en dikkat çekici yönü, engelliliğin tedavi olunabilecek bir “hastalık” olmayışıdır. Başka bir deyişle engelliliğin tedavisinin bulunmayışı bir diğer deyişle engelliliğin kaldırılamayışı bireyler için durumun çarpıcı ve asıl sorunu noktasını oluşturmaktadır. Tıp, bireylerin sorunlarını özellikle ortopedik engelliler için protez gibi kısmi çözümlerle aramasına rağmen yeti ve uzuv yitimi konusunda hâlâ çaresiz görünmektedir.

Sosyolojik bağlamda engellilik çok daha geniş ve farklı modeller tarafından değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Bunların biri tıbbi biyomekanik modeldir. Tıbbi bakış, engelliliği yukarıda işaret edildiği gibi tıbbi ve tedavi edilmesi gereken bir durum olarak görmektedir (Nazlı, 2012: 21). Başka bir deyişle engellilik tıbbi bir sorun olup bedensel veya fizyoloji anormaliler tıbbın konusu ve nesnesi hâline getirilmektedir. Her ne kadar engelli bireyler kendilerini hasta veya sağlıklı olarak tanımlamasa da tıbbi bakış gözünde engelli bireyler esasen hastadır ve bu bağlamda toplum açısından işlevsel değildir. Bu işlevsizliğin ortadan kalkması için tıbbi çözüm ve rehabilitasyon alanlarında tıbbin gerekleri yerine getirilmeli, tıp uzmanlarıyla beraber hareket ederek çözüm için uzmanların önerilerine kesin bir şekilde uyulmalıdır (Nazlı, 2012:22).

Engellilik çalışmalarında önemli yer tutan bakış açılarından biri de sağlıklı olan kişinin ‘normal’, engelli veya sakat olan kişinin ise normalikten sapmış, anormal olarak tanımlanmasıdır. Bununla ilgili Parsons, *Social System* adlı eserinde hasta rolündeki -engelli durumundaki- kişinin durumunu dört şekilde incelemektedir: Öncelikle hasta rolündeki -engelli durumundaki- kişi hastalığın doğasından ve ciddiyetinden dolayı sosyal rol sorumluluklarından muafır. İkincisi engelli kişinin kendi karar ve iradesiyle iyileşmek gibi bir durumu yoktur. Üçüncü husus engellilik durumunun kişiye getirdiği engelli kişinin istenmeyen kişi olarak tanımlanmasıdır. Nihai olarak da durumun ciddiyetine bağlı olarak teknik açıdan yardıma, en basitinden bir doktordan yardım alma ve doktorla iş birliği yapma gerekliliğidir (Parsons, 1991: 294).

Zygmunt Bauman da *Parçalanmış Hayat* adlı eserinde engelliliğe doğrudan doğruya olmamakla birlikte beden ve beden sağlığı açısından yaklaşmaktadır. 19. yüzyılda özellikle erkek bedeninde sağlıklı olmanın bedensel açıdan normal olma anlamına gelmesi, fabrika, askerlik alanlarında

uygunluğa işaret etmekteydi (Bauman, 2001: 148). Parsons ve Bauman bu yönleriyle engelliliğe hem anormallik hem de işlevsellik yönleriyle bakmaktadır. Buna ilaveten Tom Shakespeare ve Erving Gofman da engelli bireylerin anormal olarak görüldüklerinden dolayı dışlandıkları ve damgalandıklarını işaret etmiştir (Açıkgöz ve Özil, 2023: 70). Esasen anormal ve dezavantajlı olarak görülen bu bireyler toplum nazarında edilgen ve bağımlı olarak görülmektedir.

Kapitalist dönem ile birlikte toplumun üretici dinamiklerinin dışında tutulan engelli bireylere yönelik olan bu bakış, dünya üzerindeki savaşların artması sonucu savaştan engelli olarak dönen askerlerin artması ve bu askerlerin topluma tekrar kazandırılması gibi düşüncelerle birlikte kırılmaya başlamış ve 1960'lı yıllar itibarıyla İngiltere'de engelli kişilerin örgütlenmeleri baş göstermiştir.

Açıkgöz ve Özil'in de andığı gibi Disabled Income Group, Union of the Physically Impaired Against Segregation, Sisters Against Disablement, Liberation Network of People with Disabilities gibi kuruluşlar (Açıkgöz ve Özil, 2023: 72) bu yıllarda kurulmuş ve dünyanın en büyük sivil toplum kuruluşları arasında yerlerini almıştır.

Özellikle bu STK'ların önderliğinde ortaya çıkmış olan sosyal model, modern tıbbın yukarıda işaret edilen görüşlerine göre şekillenen kurumların egemenliğine karşı çıkmaktadır (Açıkgöz ve Özil, 2023: 74). Zira sağlıklı, engelli olmayan kişilerin engelliler üzerinde karar verici noktasında bulunmaları yerine bizzat engellilik veya sakatlık yaşayan kişilerin kendileri adına karar verici noktasında olmaları daha makul fikirlerin bulunmasına yardımcı olacaktır.

Sosyal modelin ortaya koyduğu söylemde engellilik engelliliğin sosyal içeriğine odaklanmaktadır. Burcu'nun da belirttiği gibi odak belirli fiziksel ve zihinsel kapasiteli insanlar ile onların sosyal çevreleri arasındaki ilişkilere (Burcu, 2015: 325). Bu odak da söylemin bir modele dönüşmesinde etkili olmaktadır.

Özetle, dünyada engellilik ve engelliliğe bakış üzerine pek çok farklı görüş bulunmakla birlikte tarihsel olarak bu görüşlere özellikle biyo-mekanik anlayış ve sosyal model damgalarını vurmuştur. Biyo-mekanik anlayış engelliliği daha çok tedavi veya rehabilite edilmesi gereken bir durum ve insanlara toplumsal işlevlerini belirli ölçüde yeniden kazandırmayı hedeflerken sosyal model ise engelliliği sosyal bağlamında ele alarak engelliliğin sosyal bağlamda neye etki ettiği ve ilişkilerini nasıl etkilediği düşünceleri çevresinde şekillenmiştir.

2. Selahattin Enis'in Romanlarında Engelli Karakterler ve Engelliliğin Görünümleri

Selahattin Enis *Neriman*, *Sara*, *Zaniyeler*, *Cehennem Yolcuları*, *Orta Malı*, *Ayarı Bozuklar*, *Endam Aynası* ve *Mahalle* olmak üzere sekiz roman yazmıştır. Bu sekiz roman içerisinde *Neriman*, *Sârâ*, ve *Endam Aynası*'nda engelli karakterlere yer vermemiş, kalan romanlar olan *Zaniyeler*, *Cehennem*

Yolcuları, Orta Malı, Ayarı Bozuklar ve *Mahalle*'de engelli karakterlere yer vermiştir.

Zaniyeler'de Fitnat'ın babası ve dilenen savaş gazileri, *Cehennem Yolcuları*'nda Haşim Bey, *Orta Malı*'nda Kambur Hala ve Dilsiz Teyze, *Ayarı Bozuklar*'da Kaymakam'ın kambur oğlu ve *Mahalle*'de Veysi Çavuş Selahattin Enis'in romanlarındaki engelli karakterleri oluşturmaktadır.

Yukarıda da işaret edildiği üzere, ikisi dışında engelli karakterlere isim verilmemiştir. Bu da onların rollerinin sınırlı olduğu ve daha ziyade kurgu içerisinde tamamlayıcı veya dekor işlevi üstlendiğini göstermektedir.

Çalışmada Selahattin Enis'in engelli karakterleri romanlarına nasıl yerleştirdiğini görmek için bu karakterleri tanıtmak gerekmektedir. Kronolojik olarak bakıldığı zaman Selahattin Enis'in romanları içerisinde ilk kez *Zaniyeler* romanında Fitnat'ın babası bir engelli olarak görülür.

Fitnat'ın babası aslen bir engelli değildir. Ancak hâli vakti yerindeyken tüm malını orada bırakıp Rumeli'nden İstanbul'a göç ettikten sonra kısıtlı imkânına rağmen kızı için düzgün bir eğitim imkânı sunmuştur. Fitnat'ın babası esasen sesi çıkan, irade gösteren bir karakter de değildir. Bütün olayları izleyen, zayıf ve iradesiz bir karakterdir. Fitnat'ın hatalı davranışlarına karşı annesi sert tepkiler gösterirken babasında ancak bir şaşkınlık ifadesi görülür. Fitnat tüm gece eve dönmeyip ertesi sabah eve döndüğü zaman annesinin net uyarılarının yanında babasının sessizliğiyle karşılaşır. Fitnat'ın babasının çıldırışı, romanda okura şu şekilde sunulmaktadır:

“Bu sabah haber aldım: Babam kurmuş, kurmuş, en nihayet çıldırmış. Üç gün evvel Toptaşı Tımarhanesi'ne götürmüşler.

Hislerim o kadar nasırlaşmış ki, bu felaket önünde gözlerim bir damla olsun yaş dökmedi.” (Atabeyoğlu, 2021a: 134).

Görüldüğü gibi XIX. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte sekülerleşme, Batılılaşma hareketleri eşliğinde Türk toplumunda görülen yabancılaşma, yozlaşma ve hatta lümpenleşme süreci bazılarını yalnızlaştırırken bazılarını da delirtmektedir (Çıkla, 2016: 225). Bu bağlamda *Zaniyeler* romanında yazarın ironiyle bildirdiği “asrî hayat” Fitnat'ın babasının çıldırmasına neden olmuştur.

Bununla birlikte Fitnat, akıl hastanesindeki babasını kendisi de ziyaret etmez ve aşığı Doktor Mükerrerem'i babasını ziyaret etmesi için göndermek ister. Devamında da Fitnat'ın teyzesine durumu haber vermesinden sonra Fitnat teyzesinin kayıtsızlığına şaşırır, sonrasında da suçun kendisinde ve teyzesinde olduğunu kabul ettikten sonra kendisi de durumu “olan oldu bir kere” diye geçirir.

Öte yandan Fitnat, babasının çıldırmasından duyduğu suçluluk duygusunu diğer yaptığı kötü şeylerle bir arada anarak, Muhlis'e şu şekilde ifade eder:

“Kocam benim diğerk bir kurbanımdır ki, benim yüzümden evi barkı yıkıldı. Mensup olduğu ailenin Konya’daki asırlık şöhreti sarsıldı. Babam benim yüzümden çıldırdı. Doktor Mükerrrem benim yüzümden hapse düştü, annem benim yüzümden sefalete boğuldu...” (Atabeyoğlu, 2021a: 239).

Fitnat, babasından dolayı iradesiz, zayıf ve pasif erkekleri cezalandırma kararını babasına bakarak almıştır. Nitekim Fitnat’ın babası da Fitnat’ın fenalıklarına dayanamayarak çıldırmıştır. Bu romanda engellilik yaşananları kaldıramamanın ve sindirememenin, pasif bir karakterin olayları tartışmayarak ve olaylara tepki vermeyerek geldiği noktayı işaret etmektedir.

Aynı romanda Muhlis isimli küstah ve zengin karakterin tanıtımı için dekor olarak engelli karakterler kullanılmıştır. Muhlis, gerçek hayatı tanımayan, savaşın ülkeye sebep olduğu acılardan habersiz, savurgan bir şımarık zengindir. Para harcamayı bir yetenek ve tatmin vasıtası olarak gören Muhlis, değneklerine dayanarak dilenen iki engelli gaziye söylenir. Selahattin Enis, bu durumu şu cümlelerle okurlara yansıtmıştır:

“Yolumuzu aydınlatmak için daha iki dakika önce iki onluk banknot yakmakta tereddüt göstermeyen Muhlis öfkeyle söylendi:

-Memleket değil Darülaceze. Her adımda bir dilenci, kolunu uzatıyor, bir kötürüm, bacağıını.

Kulaklarımı tıkmak, bu sözleri işitmek istiyordum. Muhlis’in utanmadan dilenci dediği adam, harp cephesinde kanını akıtan ve ayağını yitiren iki harp malulü idi ki, cephe gerisinde Muhlis’e, Hamit Nejat Bey’e ve Viyanalıları alkışlayan şu bir sürü mahluka uluya uluya alkışlamak imkânını bahşetmek üzere hayatlarını hiçe saymışlardı.” (Atabeyoğlu, 2021a: 182)

Alıntılanan bölüm Muhlis’in ülkenin durumuna kayıtsız ve insanların acılarına ve yaşadıklarına karşı duyarsız olduğunun göstergesidir. Başka bir deyişle iki engelli gazi, romandaki karakterlerden biri olan Muhlis’i tanıtmak için romana girmiştir. *Zaniyeler*’deki askerlerin engelliliği ise vatan yolunda engelli hâle düşmenin, yaralanmanın ve hatta ölmenin dönemin zengin ve lümpen sosyetesinde bir anlam taşımadığını, bilakis engelliliğin çirkinleştirdiği kişilerin bu zengin ve lümpen çevrede tiksiniyecek bir durum olarak karşılandığını göstermektedir.

Orta Malı romanında engelli iki karakter bulunmaktadır. Bu karakterler Kambur Hala ile Dilsiz Teyze’dir. Bu iki karakterin romana girişi şöyledir:

“Aile fertlerinden olan kambur teyze çaçaron bir kadındı. Her işe o koşuyordu. Eğer o da biraz eve bakmasa evi leş götürecekti. Dilsiz teyze nadiren odasından çıkardı.” (Atabeyoğlu 2021b:367)

Kambur Hala ve Dilsiz Teyze, romanın başkişisi olan Fikriye’nin Taksim’de yaşadığı apartman dairesinde alt komşusu olan Hasip Bey ve Ebru Hanım’la yaşamaktadır. Hasip Bey ile Ebru Hanım, Selahattin Enis’in eleştirdiği asrî hayata inanmış kişilerdir. Hasip Bey bir komisyoncu ve sinik bir karakterdir. Ebru Hanım ise Selahattin Enis’in hem Orta Malı’nda hem de

diğer romanlarında sıklıkla yer verdiği ahlaksız kadın tipindedir. Kendileriyle aynı evde yaşayan Kambur Hala ve Dilsiz Teyze, Hasip Bey ile Ebru Hanım'ın benimsediği asrî hayata uyum sağlamak isteyen, bu hayattan hoşlanmayan kişilerdir. Kambur Hala ile Dilsiz Teyze iletişim kurmakta zorlanmalarına rağmen özellikle Kambur Hala dışarıdaki hayattan şikâyet etmek üzerine Dilsiz Teyze ile sıklıkla konuşmaya çalışır. Dilsiz ve aynı zamanda sağır olan teyze ile iletişim kurma çabası onu işaret dilini öğrenmeye zorlar ki bazen de bu yüzden hala, teyzenin yanından terlemiş vaziyette çıkardı.

Bu karakterler kurgu içerisinde büyük bir önem teşkil etmemesine rağmen Fikriye'nin yaşadığı ortamı renklendirmek ve somutlaştırmak üzere romana dâhil olmuşlardır. Orta Malı'nda engellilik, belirtilen iki karakter üzerinden topluma uyumsuzluğu imlemektedir. Dilsiz ve sağır teyze kambur hala dışındaki insanlarla iletişim kurmaz, bu nedenle onların sözde asrî hayatına dâhil de olmaz. Buna ilave olarak kambur hala da ev içinde Hasip Bey ve Ebru Hanım bünyesinde somutlaşan asrî hayattan mutsuzdur ve bu mutsuzluğu Dilsiz Teyze ile paylaşır. Böylece iki karakterin engellilikleri aynı zamanda aynı fikirde olmalarını sağlamış ve kendilerini evin geri kalanından izole etmelerini sağlamıştır.

Ayarı Bozuklar romanında geçen engelli tek karakter kaymakamın kambur oğludur. Romanda kendi adı dahi geçmeyen bu karakter, romanın çocuk karakterlerinden Mahmut'un okul dönemini anlatmak üzere kurguya girmiştir. Mahmut'un küçük yaşlarda çocuklar ve öğretmenler arasında bir önem hiyerarşisi bulunduğunu anlamasını sağlamıştır. Selahattin Enis bu hiyerarşiyi

“Mahmut insanlar arasındaki bu ayrılığı yalnız evde değil, mektepte bile görüyordu. Mesela kaymakamın kambur oğlu bir gün bile dersini bilmediği hâlde bir kere olsun ne dayak yemiş ne de falakaya yatmıştı. Buna rağmen kendisi derste bir kere kekelese hemen sille tokat yağmuruna uğrardı... Köydeki mektepte çocuklar tahtalar üstünde oturdukları hâlde buradaki mektepte bazı çocuklar yerde bazıları da sıralar üstünde otururlardı. Sıranın en baş tarafı kaymakamın oğlundu. Sonra sırasıyla Kadı'nın oğlu, Esat, jandarma kumandanının oğlu gelirlerdi. Mahmut'un yeri bu sıraların ön tarafındaki döşeme tahtasıydı.” (Atabeyoğlu, 2022b: 110-111) cümleleriyle ifade etmektedir.

Bunun dışında kaymakamın oğlunun bir karakter olarak yaptığı herhangi bir iş ve hareket romanda görülmemektedir. Karakterin romandaki tek işlevi Mahmut'un ayrıcalıklılık ve toplumsal hiyerarşi kavramlarını öğrenmesine vasita olmasıdır.

Selahattin Enis'in son romanı olan *Mahalle*'de de engelli karakter olarak Veysi Çavuş bulunmaktadır. Veysi Çavuş, I. Dünya Savaşı esnasında bir şarapnel parçasından dolayı kör olmuştur. Karakter romana “Dükkânda Veysi Çavuş'a rasgeldi. Rüştü, ne zaman bu adamı görse, kalbinin acı acı sızladığını duyardı.” (Atabeyoğlu, 2022c:156) cümleleriyle girer.

Pek çok anlamda pozitif bir karakter yapısına sahip olan Veysi Çavuş anlatıcı tarafından sıklıkla tasvip edilerek anlatılmıştır. Veysi Çavuş öncelikle

vatanı için gözlerini vermiş bir insandır. Bu onu doğrudan doğruya vatansever safına katmaktadır. Sonrasında iyi ve çalışkan bir oğlan yetiştirmiştir. Bu oğlan ki Veysi Çavuş İstanbul'a döndükten sonra Veysi Çavuş'un adeta gözleri olmuştur. Veysi Çavuş'un gazi maaşı alması için onunla ilgili yerlere gitmiş, babasına yardımcı olmak için mahalle arkadaşları ile oyun oynamayı dahi bırakmıştır. Veysi Çavuş'un eşi Neyir Hanım da Veysi Çavuş ve oğlu gibi anlatıcı tarafından olumlanan ve onaylanan bir karakterdir. Neyir Hanım, Veysi Çavuş'un yokluğunda çamaşır yıkamış, ahşap silmiş ama namusuna halel getirmemiştir. Kıt kanaat kazancına rağmen çocuğuna bakmış, mahalledeki veya İstanbul'daki pek çok kadının aksine fuşşa meyletmemiştir. Hatta Veysi Çavuş gazi olarak döndükten sonra bile bu durumdan şikâyet etmek yerine durumu metanetle kabullenerek Veysi Çavuş'a da bakmaya başlamıştır. Anlatıcı Veysi Hanım'ın eşi Neyir Hanım hakkındaki görüşlerini şu şekilde iletir:

"Açlık insanı nasıl fuşşa sürükleyebilirdi ki? Veysi Efendi'nin karısı Neyir Hanım'ın vaziyetinin de Semahat'in vaziyetinden farkı yoktu. Neyir Hanım, harbin en fena günlerinde etrafını saran bütün çirkeflerin üstünde kalmış ve alnı çamura düşmemiştir. Üstelik o kadın bugün kendisinden ve çocuğundan başka iki alil gözüyle köşeye bırakılmış metruk bir yastığa benzeyen kocasını da beslemek mecburiyetinde bulunuyordu." (Atabeyoğlu, 2022c:163)

Yukarıda da işaret edildiği gibi Veysi Çavuş'un *Mahalle* romanındaki fonksiyonu vatanı için bedel ödeyen insanların gösterdikleri metaneti vurgulamaktır. Bu metanet üzerinden düzgün ve ideal aile ortamı okurlara sunulmuştur. Veysi Çavuş'un varlığı aynı zamanda Neyir Hanım'ın namuslu ve ideal bir kadın ve anne olduğunu vurgulama amacı da taşımaktadır. Böylece Selahattin Enis de pek çok romanda yer verdiği ahlaksız kadın tiplerinin aksine burada ideal bir kadın karakterine yer vermiştir.

Özetle bu bölümde Selahattin Enis'in *Cehennem Yolcuları* romanındaki Haşim Bey karakteri dışındaki diğer engelli karakterler incelenmiş, Haşim Bey karakteri bir sonraki bölüme bırakılmıştır. Selahattin Enis'in yukarıda işaret edilen engelli roman karakterleri doğrudan bir işleve sahip olmayıp bir atmosferi, bir kişiyi veya bir mefhumu dile getirmek üzere kaleme alınmıştır. Başka bir deyişle söz konusu karakterler romandan çıkarıldığında kurguyu etkileyecek doğrudan bir eksiklik yaratmamakla birlikte bu engelli karakterler hem kişi kadrosunu genişletmekte hem de başka bazı kişilerin, durumların ve düşüncelerin daha iyi anlaşılmasını sağladıklarını söylemek mümkündür.

2.1. Selahattin Enis'in Romanlarındaki Engelli Karakterlerin Engellilik Geçmişleri

2.1.1. Doğuştan Engelli Olan Roman Karakterleri

2.1.1.1. Kambur Hala

Beden uzuvlarından herhangi birinin eksikliği veya fazlalığı, biçimsizliği, bozukluğu, kimi zaman da orantısız veya asimetrik oluşu kusurlu ve anormal bir görünümü beraberinde getirmektedir. Söz konusu

kusurlar doğuştan geldiğinde bu özellikleri taşıyan canlılara hilkat garibesi olarak bakılmıştır (Yiğit, 2023: 129). Bu bilgiye istinaden Kambur Hala, Dilsiz Teyze ve Kaymakam'ın kambur oğlu anormal vücut yapıları sebebiyle toplumu güldürecek, üzecek, korkutacak veya tiksindirebilecekleri için hilkat garibesi özelliği taşımaktadır.

Kifoz, bilinen adıyla kamburluk, omurganın öne eğilmesiyle meydana gelen bir hastalık olmakla birlikte konjenital kifoz, sonradan da gelişen bir anomalidir (URL 2). Kambur Hala için doğrudan doğruya bir bilgi bulunmama ile birlikte bu anomalinin doğuştan olması kuvvetle muhtemeldir. Zira yine yüksek ihtimalle bu yüzden sosyal hayattan uzak biçimde yaşamaktadır.

2.1.1.2. Dilsiz Teyze

Dilsiz Teyze olarak görülen karakter aynı zamanda sağırdır. Buradaki temel sakatlık karakterin doğuştan sağır olmasından kaynaklanmaktadır. Bu tip durumlarda bireylerde ses gelişimi bulunmadığından konuşma yetisi de başlamadan sönmüş olur. Dolayısıyla Dilsiz Teyze de doğuştan engellidir.

2.1.1.3. Kaymakam'ın Kambur Oğlu

Kambur Hala ile aynı anomalii taşıyan çocuk, kurguda bu konuda doğrudan bir veri bulunmamasına rağmen, yüksek ihtimalle doğuştan engelli durumundadır.

2.1.2. Sonradan Engelli Olan Roman Karakterleri

2.1.2.1. Fitnat'ın Babası:

Fitnat'ın babası, doğuştan engelli değildir. Gençliğinde ve sağlığında son derece sağlıklı olan karakter, Fitnat'ın ve Fitnat'ın teyzesinin aykırı davranışlarıyla pek çok kuruntuya kapılmıştır. Bu kuruntular Fitnat'ın annesinin baskılarıyla daha şiddetli bir hâl almıştır:

“Muslukta ellerimi yıkarken içeriki odadan annemin babamı azarlayan sözlerini işitiyordum:

-Bari iki laf da sen söyleseydin bey!” (Atabeyoğlu, 2021a: 103-14)

Bu olaydan sonra psikolojik direnci iyice zayıflayan karakterin akli melekeleri de yitmiştir.

2.1.2.2. Dilenen Savaş Gazileri, Haşim Bey, Veysi Çavuş

Farklı romanların farklı karakterleri olan dilenen savaş gazisi, Haşim Bey ve Veysi Çavuş sağlıklı olmalarıyla orduya alınmış cephe düşman mermileri ve şarapnellere etkisiyle gazi olmuşlardır. Dolayısıyla sonuçları farklı olmakla birlikte savaştan zarar görmelerinden dolayı engelli durumuna düşmüşlerdir. *Zaniyeler*'de dilenen savaş gazileri ortopedik engelli olarak görünmektedir. Bu karakterlerin yanı sıra Muhlis'in işaret ettiği gazilerin kimilerinin kolu kimilerinin ise bacakları yoktur. Muhlis'in ışık sağlamak üzere para yakarken gazilere yardım etmeyi reddetmesi ve hatta tiksinişi ortopedik engelin bedeninin dengesini ve estetiğini bozmasıyla ilgili bir durumdur.

Haşim Bey ve Veysi Çavuş'un cephede yaşadığı durum birbirine benzemektedir. Haşim Bey hakkında, Veysi Çavuş'a nazaran anlatıldığı *Cehennem Yolcuları* romanında daha fazla bilgi bulunmaktadır. Savaş öncesi hayatı, hangi cephede gazi olduğu, son durumunun ne olduğu hakkındaki bilgi daha detaylıdır. Ancak Veysi Çavuş *Mahalle* romanının ana karakterlerinden biri olmayışının da etkisiyle gazilik öncesi hayatına, şahsiyetine ve nerede gazi olduğuna değinilmeden anlatılmış bir karakterdir.

Roman	Karakter	Engel
Zaniyeler	Fitnat'ın babası	Delilik
Zaniyeler	Dilenen savaş gazisi	Gazilik sonucu uzuv kaybı
Cehennem Yolcuları	Haşim Bey	Gazilik sonucu körlük
Orta Malı	Kambur Hala	Kamburluk
Orta Malı	Dilsiz Teyze	Dilsizlik, sağırılık
Ayarı Bozuklar	Kaymakam'ın Kambur Oğlu	Kamburluk
Mahalle	Veysi Çavuş	Gazilik sonucu körlük

Tablo 1: Selahattin Enis'in romanlarında engelli karakterler ve özellikleri

3. Kahramanın Sonsuz Düşüşü: Haşim Bey

Cehennem Yolcuları romanının dört ana karakterinden biri olan Haşim Bey, hem Selahattin Enis romanında hem de Türk romanında istisna bir karakterdir. Bunun sebebi Selahattin Enis'in romanlarının hiçbirinin kurgusunda Haşim Bey'e benzeyen ideal ve idealist bir karakterin bulunmamasıdır. Öte yandan Türk romanında da istisna olmasının nedeni bu denli ideal bir karakterin yer aldığı kurgu içerisinde bu kadar net ve büyük bir bozguna uğramamış olmasıdır. Bu yüzden Haşim Bey, diğer karakterlerden ayrılarak başlı başına incelemeyi hak eden nitelikte bir karakter olarak okurun karşısına çıkmaktadır.

Haşim Bey, *Cehennem Yolcuları* romanının hemen başlarında "Kocası Haşim Bey İstanbul'un eski ve asil ailelerinden birinin yegâne evladıydı. Kendi arzusuyla askerliğe intisap etmiş, askerliğin zahmet ve meşakkatlerini zengin ve müreffeh bir ömrün huzur ve rahatına tercih etmişti." (Atabeyoğlu, 2022a: 27) cümleleriyle okurlara tanıtılır.

Devamında anlatıcı bu ideal karakteri gayet öznel ve beğenilerle dolu bir şekilde "Haşim Bey ruhen insanların en iyisi olduğu kadar şeklen de güzel ve aslan gibi bir zabitti. Mensup olduğu ailenin temiz ve asil kanı onun ruhu kadar görünüşünde de bariz bir şekilde göze çarpıyordu." (Atabeyoğlu, 2022c:28) ifadeleriyle tanıtır. Devamında anlatıcı Haşim Bey'in yaşam alışkanlıkları, mesleğine olan düşkünlüğü, cömertlik ve hayırseverliği, zenginliği, çevresine faydalı olma konusunda kararlılığı, çevresine duyduğu saygı ve sevgi, ilme ve

bilgiye verdiği öneme, mütevazılığına, çevresinde uyandırdığı saygı ve hayranlığa değinir.

Ancak Haşim Bey Harb-i Umumi'nin ilanıyla birlikte kendisine ayrılmak zor gelse de Necla'nın alnından öperek harbe gider. Haşim Bey savaşta öncelikle Erzurum Cephesi'ne gider ve ciddi bir süre ondan haber alınmaz. Aslında romanın konusunu ve kurgusunu oluşturan her şey bu harbe gidiş ile başlar. Haşim Bey'in eşi Necla ve Yakup bu dönemde yakınlaşır ve ilişkiye başlarlar. Öyle ki bu ilişki esnasında Haşim Bey'in harpten dönecek olması kendileri için büyük bir tehdit arz etme noktasına gelir. Bu açıdan bakınca Haşim Bey'in düşüşünü hazırlayan ilk etmen Haşim Bey'in cepheye gitmesi ve bunun sonucunda Necla'nın kendisini aldatması olur.

Harp esnasında Haşim Bey taburuyla birlikte Irak'a geçmiş ve orada savaşırken İngilizlere esir düşmüş ve Mısır'daki esir kampına yollanmıştır (Atabeyoğlu 2022a:76). Irak'ta savaşırken şarapnel patlaması sonucunda gözlerini tamamıyla kaybetmiş, boş göz yuvalarıyla kör kalmıştır. Haşim Bey'in hayata karşı en sert düşüşü kör kalmasıyla gerçekleşmiştir. Çünkü o andan itibaren Haşim Bey'in mizacında, düşüncelerinde ve davranışlarında ciddi farklar meydana gelmiştir.

Haşim Bey kör kalmasına rağmen Necla'yı düşünerek onun merakta kalmasını engellemek adına Necla'ya hayatta olduğuna dair mektuplar yollamaktadır. Necla bu mektuplardaki yazının Haşim Bey'e ait olmayışından kuşkulananlıkla birlikte bu mektuplardan irkilmekte, Haşim Bey'in döneceği günü korkuyla beklemektedir. Dolayısıyla bu da Haşim Bey'in kendine, Necla'ya karşı en büyük ve sert düşüşü olmuştur.

Haşim Bey İstanbul'a dönüp evine geçmek üzere arabadan inince Necla hemen onun yanına koşar. Kör olduğunu anlayınca da büyük bir şoka uğrar ve sadece "Ya Rabbi, ya Rabbi..." diye bağırır (Atabeyoğlu 2022a: 177). Haşim Bey tekrar evine alışmaya çalışır, elleriyle tekrar Necla'yı evini görmeye çalışır. Bu anda Necla'nın zihni adeta felç olmuş, ne düşüneceğini bilemez hâle gelmiştir. O andan itibaren Necla büyük bir ikilemde kalır. Çünkü Necla'ya göre dünyada şefkati ve sevgiyi Haşim Bey'den daha fazla hak eden biri yoktur öte yandan da Necla'nın aklı ve gönlü Yakup ile dünyaya yeni getirdiği bebektedir.

Haşim Bey'in gözleri kör olduktan sonra Haşim Bey derin değişikliklere uğrar. Harp bitip mütareke yapılacağını öğrendiklerinde esirler bu haberi büyük bir şenlik havasıyla karşılar. Ama Haşim Bey neşeli yapısına rağmen tepki göstermez. Çünkü memleket, sağlıklı insanlar için güzeldir.

Tam bu noktada benzer bir hisse kapılan başka bir roman karakteri akla gelir: *Yaban*'ın Ahmet Celal'i. Haşim Bey de Ahmet Celal gibi bu sakatlığın başa çıkılması çok zor bir durum olduğunu ve bu yüzden İstanbul'a gidecek olmanın kendisi için mutluluk verici bir şey olmadığını düşünür. Çünkü Haşim Bey de Ahmet Celal gibi içinde yaşayıp geldiği bu çevrenin daima kendisine bu eksikliği hatırlatacağını hisseder. Hâlbuki

Ahmet Celal'in kolu veya Haşim Bey'in gözleri vatan için eksilse de yaşadıkları muhitin yozlaşmış yapısının bu bedeli değerlendirebilecek durumda olmadığını düşünürler (Narlı ve Aydın, 2016: 577).

Bunun yanı sıra İstanbul'a dönen Haşim Bey'in evi harpten önceki gibi kalabalık değildir hatta kendisini arayan soran da olmadığı için bütün günlerini evinde geçirir. Bu yalnızlık önce içe kapanmaya sonrasında da kendisine karşı özensizleşmeye doğru evrilir. Bu ortamı değiştirmek üzere Necla'yla dışarı çıkmak istediğinde bir araba tutarak geçtikleri yerleri Necla'dan kendisine anlatmasını ister. Geçtikleri yerlerde yeni bina olmayışına sevinir, demek ki İstanbul hâlâ aklında kaldığı gibidir.

Haşim Bey, İstanbul'a döndükten sonra Necla gibi bir ikilem içerisine girer. Bu ikilem Necla üzerinedir. Necla hâlâ çok gençtir. Haşim Bey'in tabiriyle kendisi gibi kör bir gaziye ne kadar süre hastabakıcılık edebilecektir? Haşim Bey, kendisini adeta Necla'nın hayatına ipotek koymuş gibi hisseder ve Necla'dan ayrılmayı düşünür. İkilemin diğer ucunda da ayrıldıktan sonra Necla'nın nasıl yaşayacağı meselesi vardır. Haşim Bey, Yakup'tan habersiz olduğu için Necla'nın kendisinden başka kimsesi olmadığını sanmakta, kendisinden ayrıldıktan sonra Necla'nın kötü hâllere düşeceğini düşünerek ilk düşüncesinden vazgeçer. Nitekim Yakup'un Necla'yı kendi evlerinde ziyaret ettiği bir gece Haşim Bey uyanır ve evde yabancı birinin varlığını duyar. Söz konusu durumun Necla ile ilgili olduğunu düşünmeyen Haşim Bey, yataktan derhal kalkarak sesin kaynağına yönelir ve merdivenden inerken ayağı kayarak başını yere çarpar ve orada ölür. Böylece Haşim Bey'in düşüşü somutlaşarak hayatını da kaybetmiş olur.

Haşim Bey'in olay örgüsünden bağımsız olarak yaşadığı psikolojik süreçleri de değerlendirmek gerekmektedir. Bilindiği üzere görme yetisi, yaşam kalitesi, eğitim veya sosyal etkileşim açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla bilhassa görme yetisini sonradan kaybeden kişiler psikolojik yıkım yaşarlar. Doğal olarak bu sonuçlar sadece kişilerin kendilerini olduğu gibi ailelerini ve toplumsal ilişkilerini de doğrudan etkiler (Şenocak, 2021: 11). Bu kişilerin sosyal hayatı sıradan biçimde yürütememeleri içe kapanmaya, depresyona ve psikolojik travmalara neden olmaktadır. Bu konuda yapılan çok sayıda çalışma ani gelişen görme kayıplarının kişilerde majör depresyona, yetersizlik algısına, benlik kaygısına, endişe ve şok gibi stres gibi stres tepkilerine sebep olduğunu göstermektedir (Şenocak'tan naklen, 2021: 12-13).

Haşim Bey'in düşüncelerinde yukarıda işaret edilen bu belirtilerin tamamı gözlenebilmektedir. Dolayısıyla Haşim Bey'in roman boyunca düşüşü hem fizyolojik hem de psikolojiktir. Dahası bu sakatlık Haşim Bey'in ölümüne de neden olmuştur.

Kısacası, hem Selahattin Enis'in romanlarında hem de Türk edebiyatında hem kurgudaki yeri hem de karakterizasyonu açısından nadir karakterlerinden biri olan Haşim Bey, savaş esnasında gözlerini yitirmiş malul bir gazidir. Haşim Bey'in savaş ile ilgili yaşadığı trajedi, savaşa giden

askerlerin ve savaştan dönebilen gazilerin bir örneğini vermektedir. Haşim Bey'in *Cehennem Yolcuları*'ndaki hayat yolculuğu Harb-i Umumi öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılmaktadır. Gerek yaşam tarzı, gerek mizacı ve sağlığı savaştan sonra geriye döndürülemez, tamir edilemeyecek biçimde değişmiştir.

Sonuç

Selahattin Enis'in yazdığı sekiz romanın beşinde engelli karakterler görünmektedir. Bu romanlar içinde *Zaniyeler*'de Fitnat'ın babası ve dilenen savaş gazileri, *Cehennem Yolcuları*'nda Haşim Bey, *Orta Malı*'nda Dilsiz Teyze ve Kambur Hala, *Ayarı Bozuklar*'da Kaymakam'ın kambur oğlu, *Mahalle*'de Veysi Çavuş engelli karakterleri teşkil etmektedir.

Cehennem Yolcuları'ndaki Haşim Bey bir kenara bırakıldığında kalan karakterler genel itibarıyla kurguda tamamlayıcı veya destekleyici unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Bu karakterlerin büyük bir kısmının (Fitnat'ın babası, Dilsiz Teyze, Kambur Hala, Kaymakam'ın kambur oğlu) romanlarda adı bile geçmez. Yine Haşim Bey'in dışında işaret edilen engelli karakterler ya karakter kadrosunu genişletmek üzere ya başka bir karakterin şahsiyet özelliklerini belirtmek üzere ya da atmosferi tamamlamak üzere romana girdikleri bir gerçektir.

Bütün bu bilgilerin dışında, *Cehennem Yolcuları*'nın Haşim Bey'i diğer karakterlerin tam aksine romanın dört ana karakterinden biridir. Dikkatle bakıldığında romanın iletim boyunu oluşturan olaylar Haşim Bey'den kaynaklanmaktadır. Haşim Bey'in cepheye gitmesi Yakup ile Necla'nın yasak aşkına neden olmuş ve romandaki vakaların başlamasını sağlamıştır. Öte yandan Haşim Bey'in ölümü de romandaki olayları ve romanı sona erdirmiştir. Bu yönüyle Haşim Bey, romanda en çok anılan karakter olmamasına rağmen romanın sınırlarını belirleyecek önemde bir karakterdir.

Bu bilgilerden hareketle, Selahattin Enis'in romanlarında engelli karakterlere sıklıkla yer verdiğini söylemek mümkündür. Selahattin Enis, ülkenin içinde bulunduğu trajik durumu, toplumun yanlış hiyerarşik düzenini engelli karakterleri vasıtasıyla inceleyip eleştirmektedir. Nihai olarak Haşim Bey ana karakterini de dâhil ederek, Selahattin Enis'in engelli karakterlerini romanlarında fonksiyonel amaçlarla konumlandığını işaret etmek yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Açıkgöz, R- Özil, H. (2023). Sakatlık sosyal modelinde sosyolojik perspektifler. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 68-87.
- Alangu, T. (1968). *Cumhuriyetten sonra hikâye ve roman*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Atabeyoğlu, S.E. (2021a). *Zaniyeler*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Atabeyoğlu, S.E. (2021b). *Orta malı*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.

- Atabeyoğlu, S.E. (2022a). *Cehennem yolcuları*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Atabeyoğlu, S.E. (2022b). *Ayarı bozuklar*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Atabeyoğlu, S.E. (2022c). *Mahalle*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Başkut, C. F. (1942). Bir dostun arkasından kırık dökük düşünceler. *Servetifünun Uyanış*, 2391, 51.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış hayat*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Burcu, E. (2015). Türkiye’de yeni bir alan engellilik sosyolojisi ve gelişimi. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 52, 319-341.
- Çıkla, S. (2016). *Edebiyat ve hastalık*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ecevit, H. (2019). *Selâhattin Enis’in romanlarında şahıslar dünyası*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ertop, K. (1964). Cumhuriyet çağında Türk romanı. *Türk Dili Roman Özel Sayısı I-II*, 39-56, Ankara: TDK.
- Kudret, C. (1978). *Türk edebiyatında hikâye ve roman II 1859-1959*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Narlı, M.- Aydın, E. (2016). Türk romanında beden ve kişilik ilişkileri. *Beden Sosyolojisi*, (ed.: Kadir Canatan), 561-582, İstanbul: Açılımkitap.
- Nazlı, A. (2012). “Öteki beden”: Bir ötekilik biçimi olarak engelli beden ve engellilik. *Sosyoloji Dergisi*, 27, 17-32.
- Necatigil, B. (2006). *Düzyazılar I*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ozansoy, H. F. (1942). Selâhattin Enis için. *Servetifünun Uyanış*, 2391, 52, 59.
- Parsons, T. (1991). *Social system*. Londra: Routledge.
- Salih Fuat (1336). Açık mektup. *Şebab*, 2, 46-47.
- Şehabettin Süleyman (1330). *Salâhattin Enis Bey. Nevsâl-i Millî*. İstanbul: Fırat Âsâr-ı Müfde Kütüphanesi.
- Şenocak, G. (2021). *Sonradan görme engellilik deneyimine sahip bireylerin psikososyal yaşam süreçlerinin ekolojik yaklaşım çerçevesinde incelenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Uraldı, C. (2015). Edebiyat ve sağlık. *Hece Dergisi*, 225, 101-102.
- Yıldırım Bayrakçı, Y. (2021). Hastalıklı çağın marazileri: Selâhattin Enis romanlarında hastalık. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 2799-2818.
- Yiğit, S. (2023). *Klâsik Türk edebiyatında çirkinin estetiği*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Demir, P. (2022). *Etnisite ve engellilik: Bir çifte dezavantajlılık durumu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Elektronik Kaynaklar

URL 1: sozluk.tdk.gov.tr. (Erişim: 12.09.2023)

URL 2:

[https://www.florence.com.tr/kifoz#:~:text=Kifoz%20ne%20demek%20sor usuna%20k%C4%B1saca,Konjenital%20kifoz\)%20sonradan%20da%20ger%C3%A7ekle%C5%9Febilir.](https://www.florence.com.tr/kifoz#:~:text=Kifoz%20ne%20demek%20sor usuna%20k%C4%B1saca,Konjenital%20kifoz)%20sonradan%20da%20ger%C3%A7ekle%C5%9Febilir.) (Erişim: 19.09.2023)

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.